

Evaluatierapport Fase 1

Opheusden, Rijnbandijk 12-16, Gemeente Neder-Betuwe

Een archeologische begeleiding

H. van Engeldorp Gastelaars

In opdracht van: BuroBoot, Veenendaal

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, november 2015

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

G. Williams

Handwritten signature of G. Williams in black ink.

ISSN 1875-1067

ADC ArcheoProjecten
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
Tel 033 299 8181
Fax 033 299 8180
Email info@archeologie.nl

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie:	Gelderland
Gemeente:	Neder-betuwe
Plaats:	Opheusden
Toponiem:	Rijnbandijk 12-16
Kaartblad:	39F/39H
Coördinaten:	Westen: 171.552,5/438.614,6 Oosten: 171.623,4/438.633,6
Projectverantwoordelijke:	ADC ArcheoProjecten H. van Engeldorp Gastelaars
Opdrachtgever:	BuroBoot W. Franken
Bevoegde overheid:	Gemeente Neder-Betuwe H. Geurts
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	3974609100
ADC-projectcode:	4170712
Periode(n):	Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
KNA versie:	3.3
NAP hoogte maaiveld:	Op de dijk: 12,15 m +NAP; Onderaan de dijk: 8,85 m +NAP
Maximale diepte onderzoek:	7,20 m +NAP
Uitvoering van het veldwerk:	Fase 1: 12 oktober 2015; 22 t/m 27 oktober 2015
Beheer en plaats documentatie:	Provinciaal Depot te Nijmegen

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren
Nieuwe tijd	1500 - heden
Nieuwe tijd C	1850 - heden
Nieuwe tijd B	1650 - 1850 na Chr.
Nieuwe tijd A	1500 - 1650 na Chr.
Middeleeuwen:	450 - 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen B / Late Middeleeuwen	1250 - 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen A / Volle Middeleeuwen	1050 - 1250 na Chr.
Vroege Middeleeuwen D / Ottoonse periode	900 - 1050 na Chr.
Vroege Middeleeuwen C / Karolingische tijd	725 - 900 na Chr.
Vroege Middeleeuwen B / Merovingische tijd	525 - 725 na Chr.
Vroege Middeleeuwen A / Volksverhuizingstijd	450 - 525 na Chr.
Romeinse tijd:	12 voor Chr. - 450 na Chr.
IJzertijd:	800 - 12 voor Chr.
Bronstijd:	2000 - 800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):	5300 - 2000 voor Chr.
Mesolithicum (Midden-Steentijd):	8800 - 4900 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):	tot 8800 voor Chr.

Bron: Archeologisch Basis Register 1992

1 Inleiding

In opdracht van BuroBoot heeft ADC ArcheoProjecten op 12 en 22 tot en met 27 oktober 2015 een Archeologische Begeleiding (conform protocol Opgraven) uitgevoerd ten behoeve van sloopwerkzaamheden op de locatie Rijnbandijk 12-16 te Opheusden (afb. 1).

De Archeologische Begeleiding behelsde het toezicht houden op het uitgraven van ondergrondse funderingen en een kelder zodat er nieuwbouw gerealiseerd kan worden. Dit gebeurde in 2 fasen: fase 1 behelsde het uitgraven van een kabelsleuf en het slopen van vloeren, funderingen en een kelder van het woonhuis en de bedrijfspanden direct langs de dijk; fase 2 behelst het slopen van het bedrijfspand dat onderaan de dijk staat, in het uiterste noorden van het plangebied. Fase 2 zal naar verwachting halverwege 2016 plaats vinden. De panden werden gesloopt omdat de dijk opgehoogd en verbreed moet worden en er uiteindelijk nieuwbouw op gerealiseerd zal worden.

Dit evaluatierapport geeft een beknopte weergave van de aangetroffen archeologische resten en vondsten die tijdens fase 1 zijn gedaan. Als fase 2 klaar is zal er nog een evaluatierapport worden opgesteld waarin een uitwerkingsvoorstel zal worden gedaan. Doel is om de onderzoeksvragen die in het Programma van Eisen zijn gesteld, zo goed mogelijk te kunnen beantwoorden.¹

Het onderzoek is uitgevoerd door H. van Engeldorp Gastelaars (senior archeoloog). Wetenschappelijk begeleider was G. Williams (senior archeoloog).

Afb. 1. Locatie plangebied (rood omlijnt) op satellietbeeld vóór de sloop van de gebouwen.

¹ Williams, G., PvE-nr. 15-024. Goedgekeurd d.d. 7-10-2015.

Het onderzoek is uitgevoerd conform de KNA en het voor dit onderzoek opgestelde Programma van Eisen (PvE). De vondsten en bijbehorende documentatie die tijdens de begeleiding zijn verzameld, zullen worden gedeponeerd in het provinciaal Depot te Nijmegen.

Een Archeologische Begeleiding kan als volgt omschreven worden: een inventarisatie, karakterisering en documentatie van aan- en afwezigheid van archeologische waarden in een gebied dat verstoord zal worden door niet aan archeologie gerelateerde activiteiten. Van de archeologische waarden wordt een karakterisering gegeven waarbij tenminste de volgende aspecten aan de orde zijn: periodeaanduiding, geologische context en aard (typering).

Het onderzoeksgebied heeft een totale oppervlakte van ca. 1500 m² en was vóór de sloop in gebruik als bedrijfspanden en onderkeldert woonhuis. De Rijnbanddijk grenst in het zuiden aan het plangebied en in het noorden wordt het begrensd door de uiterwaarden van de Neder-Rijn.

Het doel van de begeleiding was om binnen de grenzen van de verstoring, tijdens de grondwerkzaamheden waargenomen vondsten en grondsporen te documenteren en, indien van toepassing, te bergen. De begeleiding dient duidelijkheid te geven over de aan- of afwezigheid van vindplaatsen in het gebied. Aanwezige archeologische waarden werden zo volledig mogelijk gedocumenteerd en geborgen om deze voor duurzaam *ex situ* behoud in aanmerking te laten komen.

2 Methoden

In het onderzoeksgebied waren ondergronds een kelder, vloeren en muurfunderingen aanwezig die ten behoeve van de toekomstige bouwwerkzaamheden dienden te worden verwijderd. Dit gebeurde met een kraan met een gladde bak (riekbak, afb. 2). Als de fundering of vloer was verwijderd, werd het vlak nagetrokken met een gladde, dichte bak, zodat eventuele sporen of vondsten zichtbaar werden in een horizontaal vlak. Ook moest er een kabelsleuf aangelegd worden, zodat een naastgelegen perceel een nieuwe gasaansluiting kon krijgen welke was komen te vervallen met het verwijderen van de bovengrondse bebouwing. Alle vlakken werden gedocumenteerd door middel van digitale metingen in x, y en z coördinaten met een robotic Total Station (rTS).

Omdat de funderingsmuren en vloeren op verschillende dieptes zaten én op de helling van een dijk, werden de vlakken op verschillende dieptes aangelegd. Het maaiveld op de dijk lag op 12,15 m +NAP en aan de voet van de dijk op 8,85 m +NAP. De maximale ontgravingsdiepte was 7,20 m +NAP.

Afb. 2. Het verwijderen van de muurfunderingen en het aanleggen van een archeologisch leesbaar vlak door de graafmachine.

Tijdens de werkzaamheden is de grond met een metaaldetector onderzocht.

De omtrek van de kelder die werd uitgebroken is ingemeten. De dieptes van de maximale ontgravingen bij alle funderingsmuren zijn ingemeten. Waar mogelijk en zinvol werden profielen gefotografeerd en beschreven.

De begeleiding was zodanig georganiseerd dat de werkzaamheden geen vertraging hebben opgelopen door het archeologische onderzoek.

3 Voorlopige resultaten

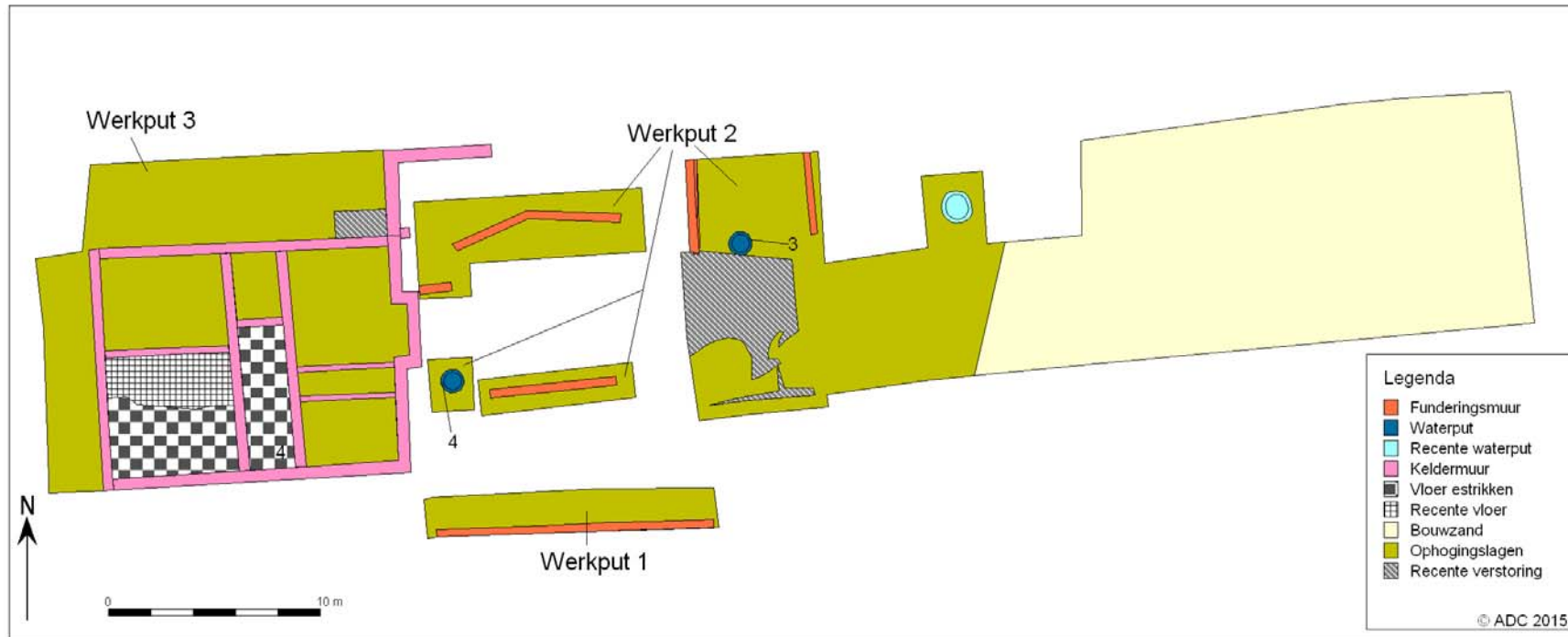
3.1 Sporen en structuren

Op afbeelding 3 is een thematisch overzicht te zien van de aangetroffen sporen. Als eerste werd een kabelsleuf gegraven van ca. 14 bij 2 m, dit is werkput 1. Hier was op het maaiveld de fundering van een afdak dat voor het winkelpand had gestaan zichtbaar. Deze fundering werd weg gesloopt, maar eronder bleek een muurfundering te zitten met oudere stenen en een diepte van minstens 2,20 m –mv. Er heeft zeker iets vóór het afdak gestaan en is in de jaren 70 hergebruikt. De bakstenen hebben afmetingen van 22x11x4,8 cm. De 10-lagen maat is 61 cm. Aan de westzijde gaat de muur de hoek om richting het zuiden, onder het wegdek van de dek door. Dit viel buiten de te ontgraven zone en is verder niet in kaart gebracht. Op ca. 1,80 m -mv is er een verspringing van een halve baksteen, en op 2,20 m –mv ook. Bovenaan is de muur 1,5 steen breed, voor zover de onderkant is bereikt was de muur daar 3,5 steen breed. De noordzijde zag er slordig gemetseld uit met mortelbaarden. Mogelijk behoort de muur tot een kelder, waarvan de binnenkant onder de huidige weg kan zitten. De profielwand liet de volgende bodemopbouw in het dijklichaam zien: vanaf maaiveld: 80 cm bouwpuin door sloop; tussen 80-200 cm –mv een zeer zandige klei ophogingslaag met iets bouwmaterialaspikkels; tussen 200-220 cm -mv een mortelbrokkenbaan die mogelijk de insteek van de muur was, of een ophogingslaag van de dijk. Dieper kon en hoefde de sloper niet te graven aangezien er in het dijklichaam zelf niet te veel grondverzet mocht plaatsvinden. De funderingsmuur is tot 1,5 m –mv verwijderd. Dieper is hij weer afgedekt.

Werkput 2 omvat diverse vlakken in het midden van het terrein waar enkele losse muurfunderingen werden uitgebroken. Hieronder werden ouder aandoende muurfunderingen aangetroffen. Deze hadden baksteenformaten van 25x12x5 cm en 26x13x5,5 cm. Er was een lichtgrijze mortel gebruikt met iets zand en kalkbrokjes erin. De maximale diepte van de funderingen lag tussen de 9,36 en 9,64 m +NAP.

Halverwege het terrein werden drie bakstenen waterputten aangetroffen (afb. 3). De meest westelijke waterput was opgebouwd uit betonnen bakstenen en is verder niet gedocumenteerd omdat hij buiten de archeologische scope valt. De middelste waterput (S3) bevatte nog de loden leiding waarmee de pomp in verbinding stond met de bodem van de put (afb. 4). Deze was 7,5 meter lang en een indicatie voor de diepte van de waterput. De doorsnede van de waterput was ca. 1 m. De bakstenen waren oranje en lichtrood en machinaal vervaardigd. Ze hadden afmetingen van 21x10x4 cm. Er was lichtgrijze, harde mortel met kalkbrokjes erin gebruikt. In het westen, nog geen twee meter van de kelder af, lag de derde waterput, S4 met eveneens een doorsnede van ca. 1 m. Hier waren alleen baksteenfragmenten voor gebruikt, waardoor er geen lengte maten genomen konden worden. De afmetingen bedroegen ?x11x4 en ?x10,5x4. De stenen waren machinaal vervaardigd, en rood of donker oranje van kleur. Er was lichtgrijze mortel met veel zand en iets kalkbrokjes erin gebruikt. De 5-lagenmaat was 29 cm. Gezien het gebruik van de machinale bakstenen zullen de waterputten na 1880 gedateerd kunnen worden. Aangezien de waterputten dieper gingen dan de te ontgraven diepte, werd slechts een meter beneden maaiveld verwijderd en vervolgens dichtgegooid. Hierdoor stroomde het water dat in de putten zat er uit en heeft de kraan de grond goed aangeduwd zodat er geen drijfzand kon ontstaan.

De bodemopbouw voor zover zichtbaar bestond in dit gedeelte van het terrein uit lichtbruine leem, die op het terrein was opgebracht door de familie van Dam, toen die in de 70er jaren de bedrijfspanden bouwde.

Afb. 3. Thematische sporen kaart van Fase 1.

Afb. 4. Waterput S3 en waterput S4.

In het uiterste oosten van werkput 2 stond een bedrijfspannende welke was gefundeerd op een betonnen vloer. Hierop stonden de muren. De vloer was gestort in een dik pakket van bouwzand. Hier werden dan ook geen archeologische resten in aangetroffen.

Links is in roze de kelder van het woonhuis afgebeeld en de funderingsmuren (werkput 3). In twee van de "kamers" van de kelder werd, afgedekt onder plastic, zeil en zand, een vloer aangetroffen van halfsteens gelegde, grijs gesmoorde estrikken. Deze hadden afmetingen van 22x22x2,5 cm. Ca. een meter onder de recente, machinale bakstenen van de muren van de kelder werden een ouder model bakstenen aangetroffen. Deze hadden afmetingen van 25x12x5 cm en waren handgevormd. Er was een lichtgrijze mortel met kalkbrokjes gebruikt. De funderingen van de kelder liepen tot maximaal 7,20 m +NAP, wat zo'n 5 m onder de top van de dijk is. Van de dijk af liepen ze dieper door. De meest zuidelijk gelegen muur is tot 1,5 onder vloerniveau uitgebroken, de rest is blijven zitten aangezien het graven in de dijk niet wenselijk was. De andere delen in het plangebied zijn compleet verwijderd.

Tijdens het graven konden enkele profielen worden bekeken. Bij het uitbreken van de noord-zuid georiënteerde muren aan de oostzijde van de kelder, kon de bodemopbouw van de dijk worden waargenomen. Deze bestond van boven naar beneden uit: een bruin/beige ophogingspakket van zeer zandige klei van 2,5 m; een puinbaan van ca. 25 cm; een ophogingspakket van zeer zandige bruine klei met iets bouwmaterialaalspikkels.

Onder de keldervloeren (op ca. 9,85 m +NAP) kwam de volgende bodemopbouw tevoorschijn: een pakket bouwzand van ca. 50 cm; een grijs pakket zeer zandige klei met fosfaatvlekken, bouw materiaalbrokjes en houtskool spikkels van ca. 85 cm; een blauwgrijs pakket vette klei met houtskoolspikkels, bouwmaterialaalspikkels, enkele scherven en pijpenkop tot een diepte van 7,20 m +NAP. Dit laatste pakket kan een oeverafzetting van de Neder-Rijn zijn, of de opvulling van een zijtak van de Neder-Rijn die vroeger door de dorpsstraat had gelopen en daar zijn haven had.

3.2 Vondstmateriaal

Er werd een baksteen verzameld met mortel van één van de muren (S1) in werkput 2. Analyse van de mortel en de baksteen door een specialist met kennis van bouwmaterialen (evenals de formaten die van de andere sporen zijn genomen, kan meer vertellen over de datering van die bakstenen. Uit het blauwgrijze kleipakket die diep onder de kelder van het woonhuis werd aangetroffen, zijn een drietal aardewerk scherven en een pijpenkop verzameld. Deze kunnen globaal gedateerd worden in de Nieuwe tijd B. Datering en typering van deze vondsten door een aardewerkspecialist kan inzicht geven in de tijd dat de vulling is ontstaan.

4 Voorlopige interpretatie en conclusies

In het onderzoeksgebied zijn enkele funderingen en waterputten terug gevonden uit de Nieuwe tijd. Onder de kelder van het woonhuis bevond zich mogelijk een oudere voorganger. Meer specifieke datering is mogelijk nadat de vondsten zijn gedateerd door specialisten (na Fase 2).

De onderzoeksvragen die in het Programma van Eisen zijn gesteld, kunnen **voorlopig** als volgt worden beantwoord:

1. Zijn er één of meerdere vindplaatsen aanwezig in het onderzoeksgebied, en zo ja, waar bestaan deze uit?
Ja, er werden enkele muurfunderingen en waterputten aangetroffen. Deze duiden op bewoning en een erf. Ook werd een gedeelte van het dijklichaam uit de Nieuwe tijd C zichtbaar.
2. Bij afwezigheid van archeologische resten; wat is hiervoor de verklaring?
Niet van toepassing.
3. Wat is de omvang van eventuele verstoringen?
Doordat de dijk de afgelopen 50 jaar meermaals is opgehoogd, bleven de meeste grondroerende werkzaamheden beperkt tot die lagen. Er waren geen grote verstoringen zichtbaar.
4. Wat is de aard, diepteligging, datering, samenhang en spreiding van de aanwezige archeologische resten, grondsporen en structuren?
Er werden enkele muurfunderingen onder de kelder aangetroffen die mogelijk ouder zijn dan de bovengrondse delen. Deze liepen tot maximaal 7,20 m +NAP. De exacte datering is nog niet bekend. In het midden van het terrein werden eveneens muurrestanten van ca. maximaal 50 cm – mv aangetroffen. In het uiterste zuiden werd een oost-west georiënteerde muur aangetroffen met een diepte van meer dan 2,20 m –mv. Ook werden enkele waterputten aangetroffen waarvan de diepte meer dan 7,5 m bedroeg.
5. Hoe is de conservering en gaafheid van de bodem en de archeologische resten?
De bodem bestaat vooral uit opgebrachte lagen aangezien de werkzaamheden in een dijk plaatsvonden. Op het diepste niveau werd een blauwgrijze kleilaag aangetroffen die mogelijk de opvulling van een oude aftakking van de Neder-Rijn is, of een oeverafzetting. De archeologische resten waren goed geconserveerd, alleen de ondergrondse delen waren nog intact.
6. Wat voor een type sites en off-site patronen kunnen worden onderscheiden en hoe laten deze zich op basis van de opgraving ruimtelijk begrenzen?
De site is een bewoningssite met erf. De begrenzing kan worden vastgesteld als ook fase 2 is uitgevoerd. Duidelijk is dat de muurwerken nog ook ten zuiden van het onderzoeksgebied door lopen.
7. Wat is de fysiek landschappelijke ligging/opbouw van de vindplaatsen?
De vindplaats ligt op een opgeworpen dijklichaam.
8. Wat kunnen de uitkomsten van het onderzoek zeggen over de omliggende terreinen in de omgeving?
Op basis van dit onderzoek kunnen daarover geen uitspraken worden gedaan.
9. Indien er geen archeologische resten worden aangetroffen, wat is de reden voor de afwezigheid van archeologisch resten?

Op grote delen van het terrein werd niet dieper gegraven dan de (recentelijk) opgebrachte lagen. Hierdoor werden geen archeologische resten aangetroffen. de mogelijkheid bestaat dat op een dieper niveau wel archeologische resten aanwezig zijn. De delen die dieper liggen dan de huidige ontgraving zijn dan ook niet vrij gegeven.

10. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig binnen het plangebied? Wat is hun aard, datering, fysieke kwaliteit (gaafheid en conservering), diepteligging en ruimtelijke verspreiding (zowel horizontaal als verticaal/stratigrafisch)?

Er werden enkele aardewerkscherven en een pijpenkop aangetroffen in een kleilaag op het diepste niveau onder de kelder van het woonhuis (rond ca. 7,80 m +NAP). Deze kunnen gedateerd worden in de Nieuwe tijd B. De vondsten zijn gefragmenteerd, maar de conservering is goed. Verder werd een baksteen met mortel verzameld die later gedateerd moet worden door een specialist.

Bijlagen

Sporenljst

Putnr	Vlaknr	Spoornr	Aardspoor	Vlakkvorm
1	1	1	MR	LIN
1	1	2000	LO	XXX
2	1	1	MR	LIN
2	1	2	MR	LIN
2	1	3	WA	RND
2	1	4	WA	RND
3	1	1	VR	RHK
3	1	2	REC	RHK
3	1	3	MR	LIN
3	1	4	MR	LIN
3	1	5	MR	LIN
3	1	6	MR	LIN
3	1	7	MR	LIN
3	1	8	MR	LIN
3	1	9	MR	LIN
3	1	10	MR	LIN
3	1	11	MR	LIN
3	1	12	MR	LIN
3	102	1000	LO	XXX
3	102	2000	LO	XXX
3	102	3000	LO	XXX
3	102	4000	LO	XXX

Vondstenlijst

Vondstnr	Put	Vlak	Spoor	Vulling	Inhoud	Opmerking
1	1	1	1	1	BAKSTN	uit funderingsmuur
2	3	1	4000	1	AW, PIJP	uit bl kleilaag